

VITALNA STATISTIKA I RAZLIČITOST DEPOPULACIJSKIH PROCESA U HRVATSKOJ I ŽUPANIJAMA

Anđelko AKRAP
Ekonomski fakultet, Zagreb

UDK: 314.7/.8(497.5)“1971/1991”

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 27.5.1999.

Od popisa stanovništva 1971. godine, a nakon iseljeničkog vala u zapadnoeuropske zemlje u šezdesetim godinama ovog stoljeća, ukupno hrvatsko stanovništvo čini stanovništvo u Hrvatskoj (u zemlji) i stanovništvo na privremenom radu u inozemstvu s članovima obitelji koji tamo borave. U kontekstu toga istraživanje, uz ostalo, problematizira se statistika praćenja dvojnosti hrvatskog stanovništva te nejasnoće i pogrešni zaključci koji se javljaju ako se o tome ne vodi računa. Stožerno mjesto u istraživanju zauzima usporedna analiza prirodnog kretanja, i to ukupnog, stanovništva prisutnog u Hrvatskoj i stanovništva na privremenom radu u inozemstvu. Razdvajajući ukupan broj živorođenih u razdoblju između 1971. i 1991. na rođene u Hrvatskoj i rođene u inozemstvu, cilj je bio utvrditi koliko je od živorođenih u inozemstvu popisano u Hrvatskoj 1991. godine. Egzaktnom analizom utvrđen je dio demografskih učinaka iseljavanja. Prirodni prirast ostvaren u inozemstvu (1971. – 1991.) uračunavan je kao da se nalazi u Hrvatskoj ili u pojedinoj županiji, a ovo istraživanje pokazuje da ne samo da nedostaje taj prirodni prirast ostvaren u inozemstvu već i dio prirodnog prirasta koji je ostvaren u Hrvatskoj u istom razdoblju. Na taj način stvarala se, dijelom, povoljnija demografska slika, posebice onih županija koje su već dugo depopulacijske.

UVODNE NAPOMENE

Iseljavanje hrvatskog stanovništva od sredine šezdesetih godina prema zapadnim zemljama ubrzalo je i produbilo dugogodišnje nepovoljne demografske procese i stvorilo pretpostavke za dodatno intenziviranje tih procesa. Činjenica da se od popisa 1971. hrvatsko stanovništvo razdvojilo na stanovništvo u

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 793-815

AKRAP, A.:
VITALNA STATISTIKA...

zemlji (u Hrvatskoj) i stanovništvo u inozemstvu dugo nije privlačila veliku pozornost, uz iznimku uskog kruga stručnjaka. Sam broj, tj. udjel stanovništva na privremenom radu u inozemstvu zajedno s članovima obitelji koji tamo borave, od 5 ili 6 posto u ukupnom stalnom stanovništvu (stanovništvo u Hrvatskoj plus stanovništvo u inozemstvu), u popisima 1971., 1981. i 1991. nije pokazivao relativno značenje tog kontingenta. Međutim, činjenica da je stanovništvo odlazilo u inozemstvo u središnjoj radnoj i reproduktivnoj dobi baca sasvim drukčije svjetlo na taj relativno mali broj i udjel. Iseljenički kontingent je tamo radio, a s obzirom na svoju dob zanemarivo umirao. Istodobno su rađanja i umiranja naših "privremenih" iseljenika, kao hrvatskih državljana, upisivana u Hrvatskoj u matice rođenih i umrlih. S prvim rezultatima vitalne statistike za prethodnu godinu objavljavani su rezultati iz kojih se nije moglo razaznati da je dio živorođenih rođen u inozemstvu i da je tamo i ostao. Tek nakon godinu ili dvije publiciraju se vitalno-statistički događaji, obrađeni prema različitim obilježjima te, među ostalim, i broj živorođenih i umrlih u inozemstvu. Prema tome, kako se od popisa stanovništva 1971. godine hrvatsko stanovništvo razdvojilo na stanovništvo u Hrvatskoj i u inozemstvu, tako su se razdvojili i vitalno-statistički događaji, tj. na živorođene i umrle u Hrvatskoj i u inozemstvu. Problem dvojnosti vitalno-statističkih događaja nije zaokupljao pozornost sve do devedesetih godina, kad je zbog pozitivnog prirodnog prirasta ostvarenog u inozemstvu Hrvatska imala ukupan prirodni prirast stanovništva. Tako je 1996. i 1997. prirodni prirast ostvaren u inozemstvu kompenzirao prirodno smanjenje ukupnog stanovništva.

Zadatak je ovog rada istražiti, na razini Hrvatske i županija, koliko je od ukupnog broja živorođenih (u Hrvatskoj plus u inozemstvu) između 1971. i 1981. i upisanih u hrvatske matice, popisano 1991. godine u Hrvatskoj (u zemlji). Broj živorođenih od popisa do popisa možemo pratiti kao dijagonalno pomicanje u starije dobne skupine te tako odrediti je li više ili manje od tog broja popisano. Pod uvjetom da zanemarimo mortalitet, koji je u ovoj dobnoj skupini nizak, u popisu 1991. svi živorođeni između 1971. i 1991. bili su u dobnoj skupini od 0 do 19 godina. Usporedbom ukupnog broja živorođenih (1971. – 1991.) i broja popisanih 1991. u zemlji (u Hrvatskoj) u dobnoj skupini od 0 do 19 godina utvrdit ćemo je li manje ili više popisano u Hrvatskoj nego što je ukupan broj živorođenih u navedenom razdoblju. Poslije razdvajanja ukupnog broja živorođenih na rođene u Hrvatskoj i rođene u inozemstvu može se utvrditi kakvi su povratni tijekovi rođenih u inozemstvu. Analitičko-demografska razmatranja obuhvatit će i kretanje broja živorođenih u inozemstvu u razdoblju od 1991. do 1997.

Budući da nakon 1991. nije bilo popisa stanovništva, nije moguće utvrditi je li bilo povratnih tijekova u Hrvatsku živorođenih u inozemstvu.

U kontekstu navedenog bit će istraženo i prirodno kretanje stanovništva u zemlji (u Hrvatskoj) i u inozemstvu u razdoblju između 1971. i 1991. i između 1991. i 1997. na razini Hrvatske i županija. Usporedna analiza prirodnog kretanja ukupnoga (zbroy stanovnika u Hrvatskoj i osoba na privremenom radu s članovima obitelji koji tamo borave) i stanovništva u Hrvatskoj otkrit će u kojoj je mjeri, u pojedinoj županiji, prirodni prirast ostvaren u inozemstvu kompenzirao ukupno prirodno smanjenje koje bi nastalo samo na temelju prirodnog prirasta u Hrvatskoj. Konačno, analiza će pokazati koliko je opravdano, na temelju ovih istraživanja, objavljivati rezultate vitalne statistike zbirno, tj. nerazdvojene, kad se ne raspoznaje koliko je živorođenih i umrlih bilo u Hrvatskoj, a koliko u inozemstvu. Istraživanjem će biti utvrđeni, dijelom, i demografski učinci iseljavanja hrvatskog stanovništva u zapadne zemlje, naravno, uz uvjet da utvrdimo, na temelju popisanog stanovništva u Hrvatskoj, kakvi su bili povratni tijekovi živorođenih u inozemstvu. Ovim demografsko-analitičkim pristupom nisu obuhvaćeni svi oni koji su u analiziranom razdoblju iselili i tamo rodili djecu, jer sve zemlje ne dostavljaju vitalne događaje za hrvatske državljane. Uz to, dio je naših iseljenika u zemlji useljenja dobio državljanstvo i time je privremeno iseljenje preraslo u trajno. Stoga je moguće utvrditi broj rođene djece u inozemstvu samo na temelju hrvatske statistike, tj. onih koji su upisani u hrvatske državne matice. Za ovo istraživanje trebalo je najprije prikupiti i obraditi opsežnu statističku građu. Prvo, trebalo je utvrditi ukupan broj osoba na privremenom radu s članovima obitelji koji tamo borave na razini županija. Drugo, trebalo je utvrditi vremensku seriju prirodnog kretanja na razini županija za razdoblje od popisa 1971. do kraja 1997. godine, i to odvojeno za stanovništvo u Hrvatskoj (u zemlji) i za stanovništvo na privremenom radu s članovima obitelji koji tamo borave, čija su djeca rođena u inozemstvu i upisana u hrvatske državne matice rođenih. Treće, trebalo je raspolagati dobnim sastavom stanovništva u Hrvatskoj na razini županija za popis 1991.

Utvrditi broj osoba na privremenom radu zajedno s članovima obitelji koji tamo borave za popise 1981. i 1991. nije predstavljalo teškoću, jer postoji ta evidencija na razini naselja. Trebalo je utvrditi/procijeniti broj osoba koje su boravile kao članovi obitelji za popis 1971. godine, jer su popisani samo na razini nekadašnjih općina. Budući da je u tom popisu evidentiran broj osoba koje su bile na radu na razini općina i naselja, bio je to kriterij za distribuciju ukupnog broja osoba iz

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 793-815

AKRAP, A.:
VITALNA STATISTIKA...

općine koje su u inozemstvu boravile kao članovi obitelji na pojedina naselja.

Kako nisu publicirani podaci vitalne statistike na razini županija do 1996. godine, za opisana demografsko-analiitička razmatranja trebalo je utvrditi vremensku seriju vitalne statistike za analizirano razdoblje, tj. od 1971. godine, po najnovijem županijskom političko-teritorijalnom ustroju. Jedan broj sadašnjih županija nastao je od više nekadašnjih općina koje se nisu dijelile između dvije ili više županija, pa je vitalna statistika za njih utvrđena jednostavnim zbrajanjem istovrsnih vitalnih događaja. Za druge županije, koje su međusobno dijelile nekadašnje općine, trebalo je raspolagati vitalnom statistikom na razini naselja. Vitalna statistika na razini naselja vodi se od 1964. godine, ali živorođeni i umrli u inozemstvu posebno se iskazuju na razini naselja tek od 1991. godine. Razdioba/procjena broja živorođenih i umrlih u inozemstvu na pojedina naselja, općina koje su se dijelile među županijama, načinjena je prema udjelu naselja u ukupnom broju osoba na privremenom radu i članova obitelji koji tamo borave. Navedena analiza zahtijeva raspolaganje popisima stanovništva po dobi za ukupno stalno (stanovništvo u Hrvatskoj plus stanovništvo na privremenom radu s članovima obitelji koji tamo borave) i stanovništvo u Hrvatskoj za 1981. i 1991. godinu. Navedeni popisi obrađeni su na razini nekadašnjih općina i naselja, pa nije bilo teškoća u utvrđivanju dobne strukture na razini županija za ukupno stalno i stanovništvo u zemlji. Valja napomenuti da se pod inozemstvom, do osamostaljenja Hrvatske, podrazumijevaju zemlje izvan prostora bivše Jugoslavije. Djeca rođena izvan Hrvatske u jednoj od republika bivše Jugoslavije, čiji su roditelji tamo stalno prebivali, upisivana su u matice rođenih dotične republike. Primjerice, djeca rođena u Sloveniji, čiji su roditelji tamo uselili iz Hrvatske i u vrijeme rođenja djeteta tamo imali stalni boravak, upisivana su u slovenske državne matice. To znači da ona nisu upisana u hrvatske državne matice rođenih.

HRVATSKO STANOVNIŠTVO U HRVATSKOJ I POPISANO U INOZEMSTVU

Hrvatski državljani koji su u popisima stanovništva 1971., 1981. i 1991. izjavili da su u inozemstvu privremeno, bilo kao radnici ili članovi obitelji koji tamo s njima borave, i da im je mjesto stalnog boravka jedno od naselja u Hrvatskoj, popisani su kao stalni stanovnici Hrvatske. Od samog početka, na temelju povijesnog iskustva izražavana je sumnja da će pripisani epitet – privremen zaista i opravdati u stvarnosti takav naziv. Uz to, razmotrene su moguće demografske posljedice na razvoj stanovništva u Hrvatskoj, ako se veći dio privreme-

● TABLICA 1
Broj ukupnog stalnog i stanovništva u zemlji u Hrvatskoj i županijama prema popisima stanovništva 1971., 1981. i 1991. godine

ne emigracije pretvori u trajnu (Wertheimer-Baletić, 1971.) Tablica 1. zorno pokazuje da se broj osoba na privremenom radu od popisa 1971. ne smanjuje, i to samo na temelju onih koji su popisani te da su se tada predvidive negativne demografske posljedice, na žalost, u potpunosti ostvarile.

Godina/županija	Ukupno stanovništvo		Stanovništvo u zemlji		Stanovništvo u inozemstvu		Udjel u ukupnom stanov.
	Broj	Bazni indeks	Broj	Bazni indeks	Broj	Bazni indeks	
1. Županije s iznadprosječnim udjelom stanovništva u inozemstvu							
Republika Hrvatska							
1971.	4.426.221	100,0	4.169.887	100,0	256.334	100,0	5,8
1981.	4.601.469	104,0	4.391.139	105,3	210.330	82,1	4,6
1991.	4.784.265	108,1	4.499.049	107,9	285.216	111,3	6,0
Zagrebačka							
1971.	233.391	100,0	218.493	100,0	14.898	100,0	6,4
1981.	259.855	111,3	246.841	113,0	13.014	87,4	5,0
1991.	283.298	121,4	266.393	121,9	16.905	113,5	6,0
Karlovačka							
1971.	195.096	100,0	178.333	100,0	16.763	100,0	8,6
1981.	186.169	95,4	174.437	97,8	11.732	70,0	6,3
1991.	184.577	94,6	167.985	94,2	16.592	99,0	9,0
Ličko-senjska							
1971.	106.433	100,0	98.145	100,0	8.288	100,0	7,8
1981.	90.836	85,3	85.160	86,8	5.676	68,5	6,2
1991.	85.135	80,0	76.452	77,9	8.683	104,8	10,2
Požeško-slavonska							
1971.	101.750	100,0	95.652	100,0	6.098	100,0	6,0
1981.	99.189	97,5	93.597	97,9	5.592	91,7	5,6
1991.	99.334	97,6	92.300	96,5	7.034	115,3	7,1
Brodsko-posavska							
1971.	164.065	100,0	153.727	100,0	10.338	100,0	6,3
1981.	167.667	102,2	157.956	102,8	9.711	93,9	5,8
1991.	174.998	106,7	162.418	105,7	12.580	121,7	7,2
Zadarska							
1971.	190.356	100,0	173.396	100,0	16.960	100,0	8,9
1981.	194.098	102,0	182.544	105,3	11.554	68,1	6,0
1991.	214.777	112,8	190.121	109,6	24.656	145,4	11,5
Osječko-baranjska							
1971.	351.164	100,0	329.662	100,0	21.502	100,0	6,1
1981.	356.286	101,5	337.442	102,4	18.844	87,6	5,3
1991.	367.193	104,6	344.187	104,4	23.006	107,0	6,3
Šibensko-kninska							
1971.	161.199	100,0	151.451	100,0	9.748	100,0	6,0
1981.	152.128	94,4	144.728	95,6	7.400	75,9	4,9
1991.	152.477	94,6	141.096	93,2	11.381	116,8	7,5
Vukovarsko-srijemska							
1971.	217.115	100,0	202.563	100,0	14.552	100,0	6,7
1981.	224.103	103,2	211.437	104,4	12.666	87,0	5,7
1991.	231.241	106,5	214.658	106,0	16.583	114,0	7,2
Splitsko-dalmatinska							
1971.	389.277	100,0	364.764	100,0	24.513	100,0	6,3
1981.	436.680	112,2	414.327	113,6	22.353	91,2	5,1
1991.	474.019	121,8	439.026	120,4	34.993	142,8	7,4
Međimurska							
1971.	115.660	100,0	102.817	100,0	12.843	100,0	11,1
1981.	116.825	101,0	107.128	104,2	9.697	75,5	8,3
1991.	119.866	103,6	110.256	107,2	9.610	74,8	8,0

(nastavak tablice 1)

2. Županije s ispodprosječnim udjelom stanovništva u inozemstvu

Godina/županija	Ukupno stanovništvo		Stanovništvo u zemlji		Stanovništvo u inozemstvu		Udjel u ukupnom stanov.
	Broj	Bazni indeks	Broj	Bazni indeks	Broj	Bazni indeks	
Republika Hrvatska							
1971.	4.426.221	100,0	4.169.887	100,0	256.334	100,0	5,8
1981.	4.601.469	104,0	4.391.139	105,3	210.330	82,1	4,6
1991.	4.784.265	108,1	4.499.049	107,9	285.216	111,3	6,0
Grad Zagreb							
1971.	629.896	100,0	595.805	100,0	34.091	100,0	5,4
1981.	723.065	114,8	693.886	116,5	29.179	85,6	4,0
1991.	777.826	123,5	739.414	124,1	38.412	112,7	4,9
Krapinsko-zagorska							
1971.	161.247	100,0	154.625	100,0	6.622	100,0	4,1
1981.	153.567	95,2	148.998	96,4	4.569	69,0	3,0
1991.	148.779	92,3	143.406	92,7	5.373	81,1	3,6
Sisačko-moslavačka							
1971.	258.088	100,0	245.095	100,0	12.993	100,0	5,0
1981.	254.866	98,8	243.589	99,4	11.277	86,8	4,4
1991.	251.023	97,3	239.448	97,7	11.575	89,1	4,6
Varaždinska							
1971.	184.380	100,0	176.696	100,0	7.684	100,0	4,2
1981.	187.495	101,7	180.954	102,4	6.541	85,1	3,5
1991.	187.853	101,9	181.143	102,5	6.710	87,3	3,6
Koprivničko-križevačka							
1971.	138.994	100,0	132.442	100,0	6.552	100,0	4,7
1981.	133.790	96,3	128.145	96,8	5.645	86,2	4,2
1991.	129.397	93,1	123.736	93,4	5.661	86,4	4,4
Bjelovarsko-bilogorska							
1971.	157.806	100,0	150.212	100,0	7.594	100,0	4,8
1981.	149.458	94,7	143.177	95,3	6.281	82,7	4,2
1991.	144.042	91,3	137.510	91,5	6.532	86,0	4,5
Primorsko-goranska							
1971.	270.660	100,0	261.424	100,0	9.236	100,0	3,4
1981.	304.038	112,3	295.937	113,2	8.101	87,7	2,7
1991.	323.130	119,4	311.116	119,0	12.014	130,1	3,7
Virovitičko-podravska							
1971.	116.314	100,0	109.496	100,0	6.818	100,0	5,9
1981.	107.339	92,3	102.495	93,6	4.844	71,0	4,5
1991.	104.625	90,0	98.999	90,4	5.626	82,5	5,4
Istarska							
1971.	175.199	100,0	172.269	100,0	2.930	100,0	1,7
1981.	188.332	107,5	185.920	107,9	2.412	82,3	1,3
1991.	204.346	116,6	199.861	116,0	4.485	153,1	2,2
Dubrovačko-neretvanska							
1971.	108.131	100,0	102.820	100,0	5.311	100,0	4,9
1981.	115.683	107,0	112.441	109,4	3.242	61,0	2,8
1991.	126.329	116,8	119.524	116,2	6.805	128,1	5,4

Izvor: Popisi stanovništva 1971., 1981., 1991.

Popis 1971. registrirao je na privremenom radu u inozemstvu 226.200 radnika i 30.314 članova obitelji. U popisu 1981. registrirano je iz Hrvatske 151.619 radnika na privremenom

radu i 58.711 članova obitelji. Do popisa 1981. vratilo se u Republiku Hrvatsku 97.338 radnika s privremenog rada u inozemstvu koji su otišli poslije 1965. (podatak ne uključuje osobe koje su kao članovi obitelji boravile u inozemstvu, ali tamo nisu radile).

Ukupno stalno stanovništvo Republike Hrvatske 1971.-1981. poraslo je za 4 posto, dok je stanovništvo u zemlji u istom razdoblju poraslo za 5,3 posto. Brži porast stanovništva u zemlji rezultat je dijelom povratnih tijekova s privremenog rada iz inozemstva. Zbog povratnika iz inozemstva smanjio se udjel stanovništva u inozemstvu u ukupnom stalnom, a nasuprot tome, povećao se udjel stanovništva u zemlji. Brži porast stanovništva u zemlji u razdoblju od 1971. do 1981. dijelom je nastao i zbog pozitivnog migracijskog salda koji je Republika Hrvatska imala s drugim republikama i pokrajinama bivše Jugoslavije.

Republika Hrvatska imala je 1981. u odnosu na 1971. manji broj stanovnika u inozemstvu za 46.481 ili za 18 posto. Nasuprot tome, u popisu 1981. registrirano je u Republici Hrvatskoj 97.338 povratnika s privremenog rada u inozemstvu. Uočavamo da je veći broj povratnika s privremenog rada u inozemstvu nego li smanjenje broja osoba u inozemstvu. Jedan od razloga tome je, kako istraživanja kazuju, nepotpun obuhvat popisanih radnika na privremenom radu i povratnici s privremenog rada koji su tamo otišli iz Bosne i Hercegovine a vratili se u Hrvatsku.

U međupopisnom razdoblju od 1981. do 1991. godine ukupno stalno stanovništvo Hrvatske poraslo je za 4 posto, dok je stanovništvo u zemlji poraslo za 2,5 posto.

Popisom 1991. zabilježeno je 285.216 radnika na privremenom radu u inozemstvu, s članovima obitelji koji tamo borave, od čega je 175.338 ili 61,5 posto bilo na radu, a 109.878 ili 38,5 posto članova obitelji. U popisu 1991. evidentiran je 112.821 povratnik, od čega je 14.292 ili 12,7 posto uzdržanih osoba, ili članova obitelji koji su tamo boravili. Iz ovog podatka možemo zaključiti da su relativno mali povratni tijekovi onih radnika na privremenom radu u inozemstvu koji su tamo s obitelji.

Između popisa 1981. i 1991. porastao je broj radnika na privremenom radu u inozemstvu s članovima obitelji koji tamo borave za 35,6 posto. Republika Hrvatska zabilježila je u razdoblju od 1981. do 1991. porast ukupnog stalnog stanovništva za 182 796 osoba, a od tog ukupnog porasta 74.886 ili 41 posto pripada povećanom broju stanovnika na privremenom radu u inozemstvu između popisa 1981. i 1991. Taj porast nije nastao, uglavnom, zbog odlaska na privremeni rad u međupopisnom razdoblju, već zbog većeg obuhvata ove kategorije stanovništva u popisu 1991.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 793-815

AKRAP, A.:
VITALNA STATISTIKA...

Prema tome, od popisa 1971. hrvatsko stanovništvo je postalo dvojno te se pod pojmom ukupno stalno stanovništvo podrazumijeva stanovništvo u Hrvatskoj (u zemlji) i stanovništvo koje je popisano da se nalazi na privremenom radu. U popisu stanovništva 1981. u svim županijama zabilježen je manji broj stanovnika na privremenom radu u inozemstvu. Naprotiv, popis 1991. zabilježio je porast broja osoba na privremenom radu u inozemstvu u svim županijama, osim u Međimurskoj. Temeljni čimbenik takvim kretanjima je veći obuhvat popisanih na privremenom radu u inozemstvu. To potvrđuje i činjenica da je u međupopisnom razdoblju od 1981. do 1991. znatno smanjen broj živorođenih u inozemstvu, što znači da nije bilo u tom razdoblju jačih iseljavanja. Naime, oni koji su iselili ranije već su bili u starijoj dobi u kojoj su manje specifične stope fertiliteta. Županije koje su zabilježile najveći porast popisanih na privremenom radu u inozemstvu imale su taj porast, najvećim dijelom zbog većeg broja popisanih u prekomorskim zemljama. To se osobito odnosi na Zadarsku, Splitsko-dalmatinsku i Dubrovačko-neretvansku županiju. Valja napomenuti da iseljavanje u međupopisnom razdoblju od 1981. do 1991. nije prekinuto, ali nije bilo takvog intenziteta da bi porast broja popisanih na privremenom radu bio isključivo rezultat emigracijskih tijekova u tom razdoblju. Osjetan porast broja živorođenih hrvatskih državljana u zapadnoeuropskim zemljama nakon 1991. godine govori o još jednom snažnom hrvatskom iseljničkom valu koji se dogodio u devedesetim godinama. Jednim dijelom, porast broja živorođenih u inozemstvu može se pripisati Hrvatima iz Bosne i Hercegovine iseljenim nakon 1991. u zapadnoeuropske zemlje. Kao hrvatski državljanima mogu upisati rođenja u hrvatske državne matice.

KRETANJE BROJA I UDJELA ŽIVOROĐENIH I UMRLIH HRVATSKIH DRŽAVLJANA U HRVATSKOJ I U INOZEMSTVU OD 1971. DO 1991., OD 1991. DO 1997.

S demografsko-analitičkog motrišta, tablica 2. ima temeljnu važnost pri ocjenjivanju negativnih demografskih učinaka koje je uzrokovao odlazak na privremeni rad u inozemstvo. Na temelju kretanja broja živorođenih u inozemstvu možemo zaključiti da se mogu prepoznati dva jača iseljnička vala, prvi u drugoj polovici šezdesetih i prvoj polovici sedamdesetih i drugi u devedesetim godinama ovog stoljeća. Između popisa 1971. i 1981. godine Hrvatska je imala 48.649 ili 7,2 posto živorođenih u inozemstvu. U sljedećem međupopisnom razdoblju taj je broj apsolutno i relativno više nego prepolovljen, jer je u inozemstvu bilo 20.449 ili 3,3 posto od ukupno živorođenih.

Od 1991. godine postupno, a od 1995. sve intezivnije raste broj rođenih u inozemstvu. U vremenu od 1991. do 1997. godine u inozemstvu je rođeno 25.133 ili 7,9 posto od ukupnog broja. Iako je broj živorođenih u inozemstvu između 1991. i 1997. za oko 50 posto manji u odnosu na onaj između 1971. i 1981., porastao je njegov relativni udjel zbog osjetnog smanjenja ukupnog broja živorođenih. Prema broju živorođenih u inozemstvu između 1971. i 1981. deset županija ima iznad hrvatskog prosjeka udjel živorođenih u inozemstvu u ukupnom (Zagrebačka, Karlovačka, Ličko-senjska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Šibensko-kninska, Vukovarsko-srijemska, Međimurska i Virovitičko-podravska), a među njima se ističu Međimurska, Ličko-senjska i Virovitičko-podravska. Udjel županija koje u svojem sastavu imaju veće gradove živorođenih u inozemstvu bio je ispod prosjeka, što je i razumljivo jer su upravo u sedamdesetim godinama doživljavali populacijski rast. Istarska, Primorsko-goranska i Dubrovačko-neretvanska županija bile su na dnu ljestvice po udjelu živorođenih u inozemstvu u ukupnom broju. Gospodarski razvoj, posebice turizma, zaustavio je jače iseljeničke tijekomove prema inozemstvu. Odlazak, iseljavanje na "privremeni" rad u inozemstvo, kako se vidi iz tablice 1. i 2. zahvatio je, u prvom emigracijskom valu, različitim intenzitetom cjelokupni hrvatski prostor. U osamdesetim godinama prestao je pritisak brojnih naraštaja rođenih poslije Drugog svjetskog rata na tržište radne snage, jer su ih smjenjivali malobrojniji rođeni u šezdesetim godinama. Ujedno je i smanjena potražnja za radnom snagom na europskom zapadu. Iako je manji broj rođenih u inozemstvu između 1981. i 1991., njegovo relativno značenje nije smanjivano, posebice u županijama koje su imale već od kraja šezdesetih prirodno smanjenje u zemlji. Nakon postupnog smanjivanja važnosti stanovništva u inozemstvu s motrišta rađanja, uslijedio je rat i popratne gospodarske nedaće te novi iseljenički val. Imajući u vidu sadašnja kretanja i odgođene dugoročne demografske učinke, posljednji iseljenički val, nakon 1991., kontinuirano će podržavati produbljanje depopulacijskih procesa.

Broj živorođenih u inozemstvu između 1991. i 1997. u odnosu na prijašnje razdoblje (1981. – 1991.) povećan je u svim županijama. U odnosu na druge, jedino Koprivničko-križevačka županija ima gotovo neprimjetan porast rođenih u inozemstvu nakon 1991.

Po velikom porastu broja živorođenih u inozemstvu ističe se Grad Zagreb. Međutim, taj je porast najvećim dijelom rezultat pribrajanja živorođenih u inozemstvu Gradu Zagrebu od hrvatskih državljana iz Bosne i Hercegovine. Nakon 1991. broj umrlih u inozemstvu, u odnosu na dva prijašnja razdo-

blja, porastao je iz svih županija, uz iznimku Splitsko-dalmatinske. Takav trend možemo protumačiti s dvije činjenice. Prvo, kontingent osoba na privremenom radu zalazi u starije dobne skupine u kojima su veće specifične stope mortaliteta. Drugo, u posljednjem razdoblju u inozemstvu su boravili i stariji ljudi, kao izbjeglice, te ih je određen broj tamo i umro. Tek kada znamo koliki je dio ukupnog prirodnog prirasta ostvaren u inozemstvu, spoznajemo u demografskom smislu značenje kontingenta stanovništva u inozemstvu, u što uvid pruža tablica 3. Činjenica da je u razdoblju između 1971. i 1981. na razini Republike Hrvatske od ukupnog prirodnog prirasta 21,6 posto ostvareno u inozemstvu neprijeporno govori o snažnim negativnim demografskim učincima odlaska na tzv. privremeni rad. U sljedećem razdoblju od 1981. do 1991. ukupni prirodni prirast u Hrvatskoj, tj. onaj u zemlji i u inozemstvu, više je nego prepolovljen, ali relativno malo je smanjen prirodni prirast u inozemstvu. U razdoblju između 1991. i 1997. Hrvatska je imala prirodno smanjenje ukupnog stanovništva, no istodobno je ostvaren u inozemstvu prirodni prirast koji je kompenzirao za oko 45 posto prirodno smanjenje u zemlji. Analiza prirodnog kretanja na razini županija ukazuje na dva moguća slučaja:

- kad je prirodni prirast ostvaren u inozemstvu povećao ukupni prirodni prirast, što znači da je pozitivan prirodni prirast ostvaren i u Hrvatskoj i u inozemstvu,

- kad pozitivan prirodni prirast u inozemstvu u potpunosti ili djelomično kompenzira prirodno smanjenje ostvareno u Hrvatskoj.

S obzirom na različitost utjecaja prirodnog kretanja stanovništva u inozemstvu na ukupno prirodno kretanje, županije možemo svrstati u četiri skupine.

Prvoj skupini pripada šest županija koje su jedine između 1971. i 1997. imale u svim analitičkim razdobljima pozitivan prirodni prirast stanovništva u Hrvatskoj i u inozemstvu: Brodsko-posavska, Zadarska, Vukovarsko-srijemska, Splitsko-dalmatinska, Međimurska i Dubrovačko-neretvanska. Od ukupnog prirodnog prirasta u razdoblju od 1971. do 1981., prirodni prirast ostvaren u inozemstvu kreće se, za navedenu skupinu županija, od 7,9 posto za Dubrovačko-neretvansku do 34,4 posto za Međimursku. U sljedećem razdoblju, od 1981. do 1991., prirodni prirast ostvaren u inozemstvu je manji, ali je i dalje zadržao relativno visoku razinu. Međimurska županija je u tom razdoblju od ukupnog prirodnog prirasta u inozemstvu ostvarila 17,7 posto a Brodsko-posavska županija 15,1 posto. Nakon 1991. godine, kao i u drugim županijama, bilježi se brzi porast broja živorođenih u inozemstvu, posebice iz županija koje su tada bile privremeno okupirane ili u zoni ratnih djelovanja, ali i u onima koje su i ranije imale natprosječan udjel stanovništva na privremenom radu.

U TABLICA 2
 Udjel živorođenih i umrlih u inozemstvu u ukupnom broju živorođenih i umrlih u međupopisnim razdobljima od 1971. do 1981. i od 1981. do 1991. te u razdoblju od 1991. do 1997.

1. Županije s iznadprosječnim udjelom stanovništva u inozemstvu

Godina/županija	Ukupno		Od toga u inozemstvu (%)	
	Živorodeni	Umrli	Živorodeni	Umrli
Republika Hrvatska				
1971.-1981.	674.465	468.136	7,2	0,9
1981.-1991.	612.477	526.693	3,3	1,0
1991.-1997.	316.540	318.972	7,9	1,5
Zagrebačka				
1971.-1981.	32.626	30.931	8,3	0,6
1981.-1991.	32.614	33.556	3,4	0,9
1991.-1997.	20.307	21.599	7,7	1,3
Karlovačka				
1971.-1981.	24.730	19.847	8,6	1,3
1981.-1991.	20.892	23.418	4,1	1,2
1991.-1997.	7.580	11.740	7,0	1,5
Ličko-senjska				
1971.-1981.	11.215	11.260	12,1	1,6
1981.-1991.	9.037	12.249	5,8	1,2
1991.-1997.	3.216	5.102	6,6	1,7
Požeško-slavonska				
1971.-1981.	14.631	12.005	9,1	0,8
1981.-1991.	13.508	12.804	4,7	0,9
1991.-1997.	7.303	6.924	7,5	1,5
Brodsko-posavska				
1971.-1981.	26.389	17.227	10,1	0,9
1981.-1991.	25.783	19.062	4,7	1,0
1991.-1997.	14.693	12.536	8,4	1,6
Zadarska				
1971.-1981.	31.010	14.619	7,2	0,9
1981.-1991.	27.265	17.010	3,4	1,0
1991.-1997.	12.098	9.243	5,2	1,7
Osječko-baranjska				
1971.-1981.	53.090	36.822	9,0	1,0
1981.-1991.	49.108	40.933	4,0	1,1
1991.-1997.	23.701	22.466	9,0	2,4
Šibensko-kninska				
1971.-1981.	21.918	14.685	8,8	1,0
1981.-1991.	18.793	16.147	4,6	1,0
1991.-1997.	6.760	7.644	5,2	1,4
Vukovarsko-srijemska				
1971.-1981.	35.815	20.646	8,3	0,9
1981.-1991.	32.978	23.686	4,0	0,9
1991.-1997.	14.279	11.043	11,1	2,1
Splitsko-dalmatinska				
1971.-1981.	70.510	35.081	6,5	1,2
1981.-1991.	64.979	40.206	4,1	1,5
1991.-1997.	36.507	27.596	5,7	1,3
Međimurska				
1971.-1981.	19.971	12.976	13,0	1,5
1981.-1991.	17.457	13.776	4,7	1,2
1991.-1997.	9.719	8.786	7,9	2,6

(nastavak tablice 2)

2. Županije s ispodprosječnim udjelom stanovništva u inozemstvu

Godina/županija	Živorodeni	Ukupno Umrli	Od toga u inozemstvu (%)	
			Živorodeni	Umrli
Republika Hrvatska				
1971.-1981.	674.465	468.136	7,2	0,9
1981.-1991.	612.477	526.693	3,3	1,0
1991.-1997.	316.540	318.972	7,9	1,5
Grad Zagreb				
1971.-1981.	109.773	61.820	6,5	1,0
1981.-1991.	97.712	73.864	2,7	1,1
1991.-1997.	61.337	54.075	13,7	1,7
Krapinsko-zagorska				
1971.-1981.	20.660	19.815	6,7	0,5
1981.-1991.	18.610	22.336	2,8	0,6
1991.-1997.	9.920	13.549	4,3	0,9
Sisačko-moslavačka				
1971.-1981.	35.456	28.507	6,9	0,7
1981.-1991.	30.385	32.541	3,4	0,8
1991.-1997.	10.740	13.618	5,9	1,5
Varaždinska				
1971.-1981.	27.989	19.932	7,0	0,7
1981.-1991.	25.012	22.677	2,6	0,7
1991.-1997.	13.524	14.893	4,8	0,9
Koprivničko-križevačka				
1971.-1981.	17.368	19.280	7,5	0,5
1981.-1991.	15.884	20.101	3,2	0,6
1991.-1997.	8.874	12.270	3,5	0,7
Bjelovarsko-bilogorska				
1971.-1981.	19.023	22.013	7,9	0,7
1981.-1991.	17.416	22.599	3,5	0,7
1991.-1997.	9.566	13.485	5,4	0,9
Primorsko-goranska				
1971.-1981.	42.929	27.312	2,2	0,6
1981.-1991.	39.048	32.122	1,2	0,9
1991.-1997.	17.787	21.569	5,5	1,3
Virovitičko-podravska				
1971.-1981.	14.748	14.462	10,8	0,7
1981.-1991.	13.367	15.476	3,9	0,7
1991.-1997.	7.376	8.927	5,9	1,3
Istarska				
1971.-1981.	26.805	17.819	2,1	0,5
1981.-1991.	25.676	19.784	1,2	0,7
1991.-1997.	11.774	13.611	6,3	1,5
Dubrovačko-neretvanska				
1971.-1981.	17.817	11.076	3,4	0,6
1981.-1991.	17.067	12.495	2,1	1,0
1991.-1997.	9.527	8.290	4,4	1,3

Izvor: Na temelju Vitalne statistike po općinama i naseljima 1971. – 1997., priredio autor

U TABLICA 3
 Ukupni prirodni prirast
 ostvaren u zemlji i u
 inozemstvu

1. Županije s iznadprosječnim udjelom stanovništva u inozemstvu

Županija	Godina	Prirodni prirast/smanjenje		
		Ukupni	U zemlji	U inozemstvu
Republika Hrvatska	1971.-1981.	206.330	161.692	44638
	1981.-1991.	85.784	70.396	15388
	1991.-1997.	-2.432	-22.798	20366
Zagrebačka	1971.-1981.	1.694	-840	2534
	1981.-1991.	-942	-1.745	803
	1991.-1997.	-1.292	-2.560	1268
Karlovačka	1971.-1981.	4.883	3.018	1865
	1981.-1991.	-2.525	-3.097	572
	1991.-1997.	-4.159	-4.510	351
Ličko-senjska	1971.-1981.	-45	-1.232	1187
	1981.-1991.	-3.213	-3.590	377
	1991.-1997.	-1.887	-2.014	127
Požeško-slavonska	1971.-1981.	2.626	1.398	1228
	1981.-1991.	705	182	523
	1991.-1997.	379	-68	447
Brodsko-posavska	1971.-1981.	9.162	6.649	2513
	1981.-1991.	6.720	5.703	1017
	1991.-1997.	2.157	1.115	1042
Zadarska	1971.-1981.	16.393	14.304	2089
	1981.-1991.	10.255	9.507	748
	1991.-1997.	2.855	2.388	467
Osječko-baranjska	1971.-1981.	16.269	11.855	4414
	1981.-1991.	8.176	6.658	1518
	1991.-1997.	1.235	-349	1584
Šibensko-kninska	1971.-1981.	7.233	5.452	1781
	1981.-1991.	2.646	1.930	716
	1991.-1997.	-884	-1.132	248
Vukovarsko-srijemska	1971.-1981.	15.168	12.389	2779
	1981.-1991.	9.291	8.180	1111
	1991.-1997.	3.235	1.871	1364
Splitsko-dalmatinska	1971.-1981.	35.429	31.246	4183
	1981.-1991.	24.774	22.687	2087
	1991.-1997.	8.912	7.199	1713
Međimurska	1971.-1981.	6.995	4.590	2405
	1981.-1991.	3.682	3.031	651
	1991.-1997.	933	393	540

(nastavak tablice 3)

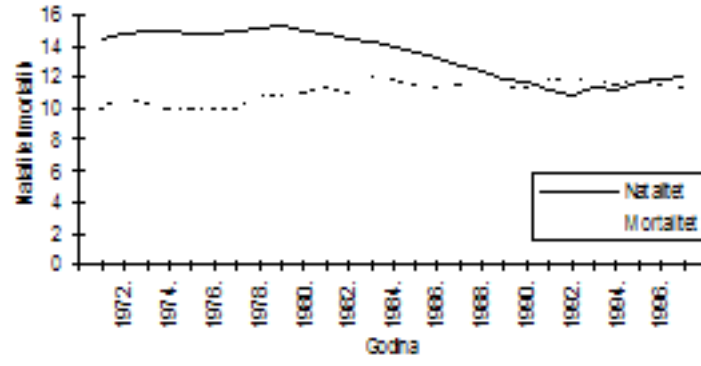
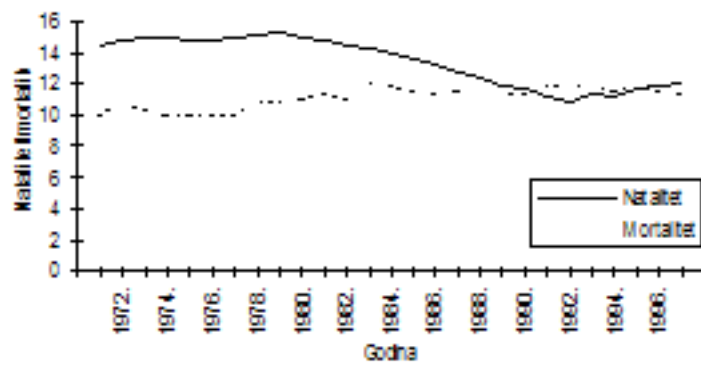
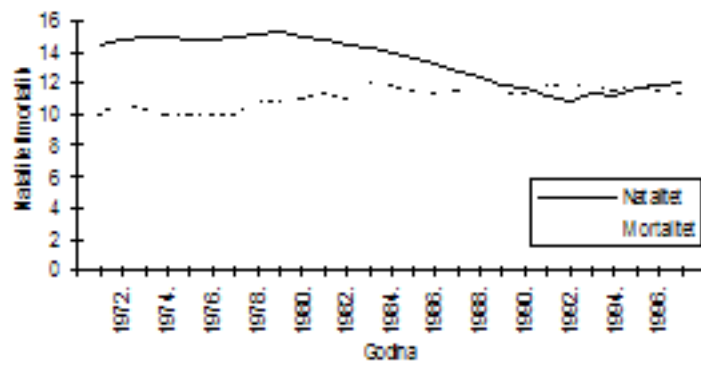
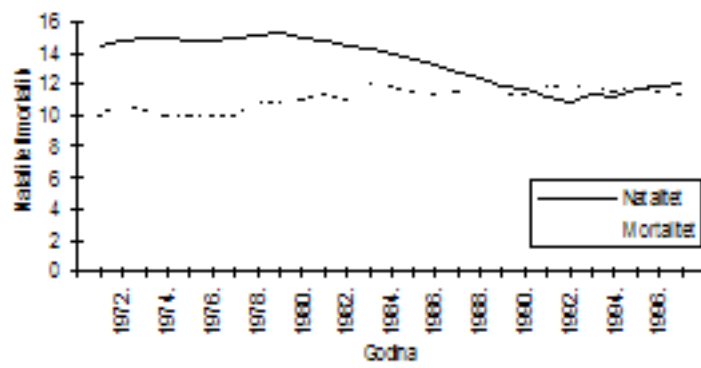
2. Županije s ispodprosječnim udjelom stanovništva u inozemstvu

Županija	Godina	Prirodni prirast/smanjenje		
		Ukupni	U zemlji	U inozemstvu
Republika Hrvatska	1971.-1981.	206.330	161.692	44638
	1981.-1991.	85.784	70.396	15388
	1991.-1997.	-2.432	-22.798	20366
Grad Zagreb	1971.-1981.	47.953	41.425	6528
	1981.-1991.	23.849	22.056	1793
	1991.-1997.	7.263	-237	7500
Krapinsko-zagorska	1971.-1981.	844	-441	1285
	1981.-1991.	-3.726	-4.122	396
	1991.-1997.	-3.628	-3.931	303
Sisačko-moslavačka	1971.-1981.	6.950	4.704	2246
	1981.-1991.	-2.156	-2.923	767
	1991.-1997.	-2.878	-3.306	428
Varaždinska	1971.-1981.	8.057	6.224	1833
	1981.-1991.	2.334	1.858	476
	1991.-1997.	-1.370	-1.876	506
Koprivničko-križevačka	1971.-1981.	-1.913	-3.124	1211
	1981.-1991.	-4.217	-4.615	398
	1991.-1997.	-3.396	-3.616	220
Bjelovarsko-bilogorska	1971.-1981.	-2.990	-4.353	1363
	1981.-1991.	-5.183	-5.640	457
	1991.-1997.	-3.919	-4.304	385
Primorsko-goranska	1971.-1981.	15.617	14.816	801
	1981.-1991.	6.927	6.734	193
	1991.-1997.	-3.781	-4.470	689
Virovitičko-podravska	1971.-1981.	287	-1.214	1501
	1981.-1991.	-2.108	-2.514	406
	1991.-1997.	-1.551	-1.873	322
Istarska	1971.-1981.	8.987	8.519	468
	1981.-1991.	5.892	5.726	166
	1991.-1997.	-1.837	-2.370	533
Dubrovačko-neretvanska	1971.-1981.	6.741	6.207	534
	1981.-1991.	4.573	4.335	238
	1991.-1997.	1.237	927	310

Izvor: Na temelju Vitalne statistike po općinama i naseljima 1971. – 1997., priredio autor

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
 GOD. 8 (1999),
 BR. 5-6 (43-44),
 STR. 793-815

AKRAP, A.:
 VITALNA STATISTIKA...

U razdoblju od 1991. do 1997. od ukupnog prirodnog prirasta, u inozemstvu su ostvarile: Međimurska županija 57,9 posto, Brodsko-posavska 48,3 posto, Vukovarsko-srijemska 42,2 posto, Dubrovačko-neretvanska 25,1 posto, Splitsko-dalmatinska 19,2 posto i Zadarska 16,4 posto.

Drugoj skupini pripadaju županije koje su u sva tri analitička razdoblja imale prirodno smanjenje stanovništva u zemlji: Zagrebačka, Ličko-senjska, Krapinsko-zagorska, Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska i Virovitičko-podravska. Bitno je uočiti da je u nekima od tih županija prirodni prirast u inozemstvu značajno natkompenzirao prirodno smanjenje u zemlji, pa su stoga imale pozitivan prirodni prirast ukupnog stanovništva. Vidjet ćemo je li taj pozitivan prirodni prirast, koji je nastao isključivo zbog prirodnog prirasta u inozemstvu, bio i ostao fiktivan. U osamdesetim godinama, kako su naraštaji radnika na radu u inozemstvu ulazili u starije dobne skupine, bivao je sve manji prirodni priraštaj ostvaren u inozemstvu koji više nije mogao nadoknaditi sve veće prirodno smanjenje u zemlji, posebice u tim županijama.

Trećoj skupini pripadaju županije u kojima prirodni prirast ostvaren u inozemstvu nije mogao kompenzirati prirodno smanjenje u zemlji koje su imale u jednom ili dva analitička razdoblja: Karlovačka, Sisačko-moslavačka, Šibensko-kninska, Varaždinska, Primorsko-goranska i Istarska. Karlovačku i Sisačko-moslavačku županiju zahvatio je proces prirodne depopulacije u zemlji već od početka osamdesetih godina. On je bivao sve veći te je prirodni prirast u inozemstvu, iako značajan, samo dijelom kompenzirao to smanjenje. Ostale četiri županije iz ove skupine suočene su s prirodnom depopulacijom u zemlji od početka devedesetih godina.

Četvrtoj skupini pripadaju županije koje su između 1991. i 1997. imale prirodnu depopulaciju (smanjenje) u Hrvatskoj (u zemlji) koju je natkompenzirao prirodni prirast ostvaren u inozemstvu, pa su zato imale pozitivan ukupni prirodni prirast: Požeško-slavonska, Osječko-baranjska i Grad Zagreb.

UKUPAN BROJ ŽIVOROĐENIH OD 1971. DO 1991. I BROJ POPISANIH 1991. U HRVATSKOJ U DOBI OD 0 DO 19 GODINA

Sljedeće dvije analitičke tablice 4. i 5. imaju stožernu važnost, jer pokazuju koliko je od broja živorođenih u inozemstvu popisano u Hrvatskoj 1991. godine. Tablica 4. daje usporednu sliku ukupnog broja živorođenih (u Hrvatskoj i u inozemstvu), u razdoblju između popisa stanovništva 1971. i 1991. godine, koji su upisani u hrvatske državne matice i broja popisanih osoba u dobi od 0 do 19 godina u popisu 1991. U navedenom razdoblju (1971. – 1991.) u Hrvatskoj je u matice rođenih upisano 1,286.942 osoba (rođeni u Hrvatskoj i u inozemstvu), od čega je 1,193.116 ili 92,7 posto popisano u Hrvatskoj (u zemlji).

U popisu 1991., dakle, u dobnoj skupini od 0 do 19 godina popisano je u Hrvatskoj 93.826 ili 7,3 posto osoba manje nego što bi trebalo biti na temelju ukupnog broja živorođenih u navedenom razdoblju. Između popisa 1971. i 1991. godine u inozemstvu je rođeno i u hrvatske matice upisano 69.098 ili 5,4 posto od ukupnog broja živorođenih.

Na temelju toga možemo zaključiti da u popisu stanovništva 1991. godine dobna skupina od 0 do 19 godina nije bila manja samo za broj osoba rođenih u inozemstvu (69.098) nego za još 24.728 osoba. Pri tome treba voditi računa da je Hrvatska imala pozitivan migracijski saldo s drugim republikama bivše Jugoslavije u oba međupopisna razdoblja (1971. – 1981. i 1981. – 1991.). Stoga se ne smije zanemariti činjenica da je dio useljenika u Hrvatsku, ponajprije iz Bosne i Hercegovine, između 1971. i 1991. godine u popisu stanovništva 1991. godine bio u dobi od 0 do 19 godina. U skladu s uočenim zakonitostima glede migracija s obzirom na dob, u Hrvatsku je useljavalo većinom stanovništvo iz Bosne i Hercegovine u dobi između 20 i 40 godina. Osim izravnog preseljenja iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku, dio je uselio pri povratku s privremenog rada u inozemstvu. Dio onih koji su na rad otišli iz Bosne i Hercegovine, ako su se vratili iz inozemstva, trajno su se s obitelji preselili u Hrvatsku. Njihova djeca koja su popisana u Hrvatskoj 1991. godine i bila su u dobi od 0 do 19 godina dijelom su kompenzirala smanjenje ove dobne skupine. Hrvatska je u međupopisnom razdoblju od 1971. do 1991. imala pozitivan migracijski saldo i za ukupno stalno i za stanovništvo u Hrvatskoj. Račun migracijskog salda za ukupno stalno stanovništvo podložan je velikom utjecaju manjeg ili većeg obuhvata popisanih osoba na privremenom radu, što osobito dolazi do izražaja upravo u onim županijama koje imaju relativno velik udjel osoba na privremenom radu u ukupnom stalnom stanovništvu. Za razdoblje između 1971. i 1991. Hrvatska je imala za stanovništvo u zemlji pozitivan migracijski saldo za 97.074 osoba.

Analiza na razini županija pruža lepezu različitosti. Velik broj analitičkih jedinica (županija) onemogućava pomnije razmatranje svake od njih, stoga navodimo osnovne značajke analiziranih procesa. U razdoblju između popisa stanovništva 1971. i 1991. godine pozitivan migracijski saldo i za ukupno stalno i za stanovništvo u Hrvatskoj imalo je pet županija: Zagrebačka, Istarska, Dubrovačko-neretvanska, Splitsko-dalmatinska, Primorsko-goranska i Grad Zagreb. Druge županije imale su relativno značajan negativni migracijski saldo za stanovništvo u Hrvatskoj. Bez obzira na činjenicu da su ove županije i Grad Zagreb imale pozitivan migracijski saldo, uz iznimku Zagrebačke i Istarske županije, sve druge su imale broj popisanih osoba u Hrvatskoj u dobi od 0 do 19 godina u popisu 1991. manji ne samo za broj živorođenih u inozemstvu

nego za još dodatni broj. Razlog je u činjenici što je uglavnom useljavalno stanovništvo u dobi između 20 i 40 godina. Druge županije koje su imale negativan migracijski saldo za stanovništvo u Hrvatskoj ostvarile su, što je bilo i za očekivati, znatno veće smanjenje dobne skupine od 0 do 19 godina nego što je broj živorođenih u inozemstvu.

Zagrebačka županija jedina, u odnosu na sve druge, ima brojniju dobnu skupinu od 0 do 19 godina nego što bi je trebala imati prema ukupnom broju živorođenih (rođeni u Hrvatskoj i u inozemstvu). U Zagrebačkoj županiji, u ovom razdoblju, rođeno je ukupno 65.240, od čega u inozemstvu 3.820 ili 5,8 posto djece. U popisu 1991. u dobi od 0 do 19 bilo je popisano 75.395 ili 13,5 posto, dakle više nego ukupan broj živorođenih od 1971. do 1991. Širenje grada Zagreba i nastajanje njegovih funkcionalnih dijelova Velike Gorice, Zaprešića i Samobora jedini su razlog što je u Zagrebačkoj županiji popisano veći broj u dobnoj skupini od 0 do 19 nego što bi trebalo biti prema ukupnom broju živorođenih. Istarska županija se također ističe, u odnosu na sve druge županije, po tome što jedina ima manje smanjenje dobne skupine od 0 do 19 u popisu 1991. godine, nego li je bio broj živorođenih u inozemstvu. U Istarskoj županiji, u Hrvatskoj, popisane su 343 osobe manje nego što je ukupan broj živorođenih između 1971. i 1991. godine. Broj živorođenih u inozemstvu, u tom razdoblju, bio je 870, što znači da se dio rođenih u inozemstvu do popisa 1991. godine vratio u Istru ili, što je vjerojatnije, pozitivan migracijski saldo eliminirao je dio smanjenja dobne skupine od 0 do 19 godina koji je nastao zbog onih koji su rođeni u inozemstvu i tamo ostali. Dvanaest županija je imalo iznad hrvatskog prosjeka (7,3 posto) smanjenje dobne skupine od 0 do 19 godina u odnosu na broj živorođenih između 1971. i 1991. godine. I onda kad isključimo živorođene u inozemstvu, sve one imaju značajno smanjenje ove dobne skupine, dakle, ne samo da nedostaju u dobnoj skupini od 0 do 19 živorođeni u inozemstvu već i dio onih koji su rođeni u Hrvatskoj. Čak osam županija ima smanjenje ove dobne skupine u Hrvatskoj između 10 i 15 posto u odnosu na ukupan broj živorođenih u analiziranom razdoblju, i to Ličko-senjska za 14,9 posto, Međimurska za 12 posto, Požeško-slavonska za 10,9 posto, Grad Zagreb za 10,7 posto, Karlovačka za 10,6 posto, Šibensko-kninska za 10,5 posto, Brodsko-posavska za 10,3 posto, i Virovitičko-podravska za 10,0 posto. Četiri županije imaju smanjenje između 7 i 9 posto, i to Osječko-baranjska za 9 posto, Vukovarsko-srijemska za 9,7 posto, Sisačko-moslavačka za 8,2 posto i Varaždinska za 7,7 posto. U odnosu na drugu skupinu županija imaju izraženije smanjenje dobne skupine od 0 do 19 godina u Hrvatskoj. Tablica 5. pokazuje da je ova dobna skupina u Hrvatskoj manja znatno više nego broj živorođenih u inozemstvu. Smanjenje ove dobne skupine u Hrvat-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 793-815

AKRAP, A.:
VITALNA STATISTIKA...

skoj veće je od broja živorođenih u inozemstvu u rasponu od 2 do 6 postotnih bodova. Grad Zagreb ima tu razliku najveću, jer je od ukupnog broja živorođenih 4,7 posto rođeno u inozemstvu, a dobna skupina od 0 do 19 godina 1991. godine u Hrvatskoj je manja za 10,7 posto. Temeljni razlog je populacijsko prelijevanje i širenje Zagreba na prostore Velike Gorice, Zaprešića i Samobora, gdje je upravo u sedamdesetim i početkom osamdesetih godina bila najintenzivnija stambena izgradnja. Dio rođenih čiji su roditelji u trenutku rođenja imali stalno mjesto boravka u Gradu Zagrebu upisani su u njegove matične knjige, a u međuvremenu su se preselili u jedan od gradova, tj. Veliku Goricu, Zaprešić ili Samobor. Druga skupina županija ima udjel živorođenih u inozemstvu u ukupnom broju živorođenih sasvim blago iznad hrvatskog prosjeka, ili ispod tog prosjeka. Tako Splitsko-dalmatinska i Zadarska županija imaju iznadprosječan udjel stanovnika na privremenom radu u ukupnom stalnom stanovništvu, ali gotovo prosječan udjel živorođenih u inozemstvu u ukupnom broju živorođenih. Obje županije imaju veće smanjenje dobne skupine od 0 do 19 godina u popisu 1991. nego li je broj živorođenih u inozemstvu. Međutim, ta razlika je nešto povoljnija, tj. smanjenje je u navedenoj dobnoj skupini manje u odnosu na druge županije. Budući da je Splitsko-dalmatinska županija imala u navedenom razdoblju pozitivan migracijski saldo za stanovništvo u zemlji (u Hrvatskoj), sasvim je sigurno smanjenje ove dobne skupine dijelom kompenzirano useljavanjem. Istarska, Primorsko-goranska i Dubrovačko-neretvanska županija imaju, u odnosu na sve druge županije, najmanji udjel osoba na privremenom radu u ukupnom stanovništvu. Isto tako, broj živorođenih u inozemstvu u razdoblju od 1971. do 1991. je osobito kod prve dvije znatno ispod hrvatskog prosjeka.

Na kraju valja izdvojiti nekoliko bitnih činjenica. U većem broju županija prirodni prirast ostvaren u inozemstvu uračunavan je kao da se nalazi u županiji, što znači da se podrazumijevalo da će se svi rođeni u inozemstvu i vratiti u Hrvatsku. Na taj se način stvarala, dijelom, povoljnija demografska slika, posebice onih županija koje su već dugo depopulacijske. K tome, te su županije imale i negativan saldo migracija s jednom ili više županija u Hrvatskoj. Činjenica je da od ukupnog broja živorođenih između 1971. i 1991. u popisu 1991. u dobnoj skupini od 0 do 19 godina nisu nedostajali samo živorođeni u inozemstvu, njih 69.098, već još 24.728 živorođenih u Hrvatskoj. Istodobno je u inozemstvu 1991. popisano 61.107 osoba koje su se i tamo rodile, što znači da ih dio nije popisan ili sebe ne smatraju privremenim već trajnim iseljenicima. Uz to valja imati u vidu da je Hrvatska imala pozitivan migracijski saldo s drugim republikama bivše Jugoslavije, ponajprije

s Bosnom i Hercegovinom. Dio useljenika bio je u popisu 1991. u dobnoj skupini između 0 i 19 godina što je dijelom kompenziralo smanjenje te dobne skupine. Nadalje, od ukupnoga prirodnog prirasta u inozemstvu je ostvareno: – od 1971. do 1981. godine 21,6 posto; – od 1981. do 1991. godine 17,9 posto. U razdoblju od 1991. do 1997. godine ukupno stanovništvo (u Hrvatskoj plus u inozemstvu) je imalo prirodno smanjenje. Stanovništvo u Hrvatskoj imalo je prirodno smanjenje, a stanovništvo u inozemstvu pozitivan prirodni prirast.

Županija	Broj živorođenih		Broj popisanih u Hrvatskoj u dobi od 0 do 19 godina, Popis 1991.	Razlika	
	ukupno	u inozemstvu		manje/više popisanih u Hrvatskoj od 0 do 19 godina nego ukupno živorođenih od 1971. do 1991.	manje/više popisanih u Hrvatskoj od broja živorođenih u Hrvatskoj
Zagrebačka	65.240	3.820	75.395	+10.155	+6.335
Međimurska	37.428	3.417	32.918	-4.510	-1.093
Krapinsko-zagorska	39.270	1.915	36.613	-2.657	-742
Splitsko-dalmatinska	135.489	7.268	126.661	-8.828	-1.560
Brodsko-posavska	52.172	3.864	46.803	-5.369	-1.505
Osječko-baranjska	102.198	6.729	92.979	-9.219	-2.490
Vukovarsko-srijemska	68.793	4.294	62.139	-6.654	-2.360
Sisačko-moslavačka	65.841	3.462	60.465	-5.376	-1.914
Varaždinska	53.001	2.612	48.935	-4.066	-1.454
Šibensko-kninska	40.711	2.803	36.418	-4.293	-1.490
Ličko-senjska	20.252	1.885	17.244	-3.008	-1.123
Zadarska	58.275	3.146	54.167	-4.108	-962
Požeško-slavonska	28.139	1.960	25.064	-3.075	-1.115
Karlovačka	45.622	2.971	40.764	-4.858	-1.887
Virovitičko-podravska	28.115	2.117	25.303	-2.812	-695
Primorsko-goranska	81.977	1.445	79.107	-2.870	-1.425
Istarska	52.481	870	52.138	-343	+527
Bjelovarsko-bilogorska	36.439	2.118	33.789	-2.650	-532
Koprivničko-križevačka	33.252	1.821	30.949	-2.303	-482
Dubrovačko-neretvanska	34.884	955	33.706	-1.178	-223
Grad Zagreb	207.485	9.774	185.191	-22.294	-12.520
Hrvatska	1.286.942	69.098	1.193.116	-93.826	-24.728

Izvor: Tablica 3 i Popis 1991.

❶ **TABLICA 4**
Usporedni prikaz broja živorođenih (u Hrvatskoj i u inozemstvu) između 1971. i 1991. godine i broja stanovnika u dobnoj skupini od 0 do 19 godina popisanih u Hrvatskoj 1991. godine

Pozitivan prirodni prirast ostvaren u inozemstvu kompenzirao je za oko 45 posto prirodno smanjenje u Hrvatskoj. Prema tome, prirodno smanjenje stanovništva u Hrvatskoj bilo je toliko da ga prirodni prirast iz inozemstva nije mogao nadoknaditi. Još jasnije o demografskim učincima iseljavanja govori podatak da je u razdoblju između 1971. i 1997. u inozemstvu ostvareno 27,7 posto od ukupnog prirodnog prirasta te da se taj prirodni prirast računa kao da se nalazi u zemlji, a ova istraživanja egzaktno pokazuju da ne samo da nedostaje taj prirodni prirast ostvaren u inozemstvu već i dio prirodnog prirasta koji je ostvaren u Hrvatskoj u tom istom razdoblju.

Županija	Ukupno	U Hrvatskoj	U inozemstvu	Manje/više popisanih u Hrvatskoj u dobi od 0 do 19 godina 1991., od ukupnog broja živorođenih živorođenih od 1971. do 1991. (%)
Zagrebačka	100,0	94,1	5,9	+15,6
Međimurska	100,0	90,9	9,1	-12,0
Krapinsko-zagorska	100,0	95,1	4,9	-6,8
Splitsko-dalmatinska	100,0	94,6	5,4	-6,5
Brodsko-posavska	100,0	92,6	7,4	-10,3
Osječko-baranjska	100,0	93,4	6,6	-9,0
Vukovarsko-srijemska	100,0	93,8	6,2	-9,7
Sisačko-moslavačka	100,0	94,7	5,3	-8,2
Varaždinska	100,0	95,1	4,9	-7,7
Šibensko-kninska	100,0	93,1	6,9	-10,5
Ličko-senjska	100,0	90,7	9,3	-14,9
Zadarska	100,0	94,6	5,4	-7,0
Požeško-slavonska	100,0	93,0	7,0	-10,9
Karlovačka	100,0	93,5	6,5	-10,6
Virovitičko-podravska	100,0	92,5	7,5	-10,0
Primorsko-goranska	100,0	98,2	1,8	-3,5
Istarska	100,0	98,3	1,7	-0,7
Bjelovarsko-bilogorska	100,0	94,2	5,8	-7,3
Koprivničko-križevačka	100,0	94,5	5,5	-6,9
Dubrovačko-neretvanska	100,0	97,3	2,7	-3,4
Grad Zagreb	100,0	95,3	4,7	-10,7
Hrvatska	100,0	94,6	5,4	-7,3

Izvor: Tablica 4.

❶ **TABLICA 5**
Odnos broja živorođenih u inozemstvu između 1971. i 1991. i popisanog stanovništva u dobi od 0 do 19 godina u Hrvatskoj 1991. godine

Nakon provedenog sljedećeg popisa stanovništva 2001. godine bit će moguće načiniti analizu za razdoblje od 1991. do 2001., tj. koliko je od ukupnog broja živorođenih u inozemstvu popisano 2001. godine. Na temelju dosadašnjih analiza i uočenih kretanja ipak je moguće predvidjeti da će u sljedećem popisu dobna skupina od 0 do 9 godina biti značajno malobrojnija od broja živorođenih u inozemstvu nakon 1991. Za razliku od sedamdesetih godina, u devedesetim godinama, prema našim ocjenama, bilo je brojnije iseljavanje prema zapadu obitelji s djecom. Stoga se može predvidjeti još veća razlika u smanjenju ove dobne skupine od 0 do 9 godina u popisu 2001. i broja živorođenih u inozemstvu. Uz to, valja voditi računa o činjenici da je u odnosu na tri analizirana razdoblja (1971. – 1981., 1981. – 1991. i 1991. – 1997.) u razdoblju od 1991. do 1997. relativno najveći broj živorođenih u inozemstvu koji su upisani u hrvatske državne matice rođenih. Na kraju, istraživanje koje obuhvaća samo dio, i u relativno kratkom vremenu, demografskih gubitaka nastalih zbog iseljavanja pokazuje pogubne demografske učinke hrvatske konstante – iseljavanja.

LITERATURA

Akrap, A., Saldo migracija Republike Hrvatske i županija 1971.-1981. i 1981.-1991. za ukupno stanovništvo i stanovništvo u zemlji, u: *Migracije u Hrvatskoj: regionalni pristup*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 1998.

Baučić, I., Konačni rezultati popisa jugoslavenskih građana u inozemstvu i povratnika s rada iz inozemstva do 1981. godine, *Migracijske teme* br.8-9, Zagreb, 1981.

Baučić, I., Migracijski saldo stanovništva Jugoslavije 1971.-1981., *Migracije*, br. 3, Zagreb, 1983.

Friganović, M., Živić, D. Regionalne različitosti i problemi kretanja stanovništva Hrvatske, 1948.-1991., *Geografski glasnik* 56/1994., Zagreb.

Nejašmić, I., *Hrvatski građani na radu u inozemstvu i članovi obitelji koji s njima borave*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 1995.

Wertheimer-Baletić, A., Suvremene unutareuropske migracije radne snage i njihova ekonomsko-demografska uvjetovanost, *Politička misao* 4/1969., Zagreb

Wertheimer-Baletić, A., *Stanovništvo SR Hrvatske – Studije*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.

Wertheimer-Baletić, A., Demoreprodukcijski procesi u Hrvatskoj, *Rad HAZU* broj 473, Zagreb, 1996.

Vital Statistics and Differences of Depopulation Processes in Croatia and its Counties

Anđelko AKRAP
Faculty of Economics, Zagreb

Since the 1971 census and subsequent to the emigration wave into Western-European countries in the sixties of this century, the overall Croatian population has consisted of the population in Croatia and population working temporarily abroad including family members. In the context of this research, among other things, the author problematizes the statistics of analysing the duality of Croatian population, as well as the obscurities and faulty conclusions appearing if this is not taken into consideration. The key position in the research is taken by a comparative analysis of natural trends of the population present in Croatia and the population working temporarily abroad. By dividing the total number of people born between 1971 and 1991 into those born in Croatia and abroad, the aim was to establish how many people born abroad were included in the Croatian census in 1991. Exact analysis has determined part of the demographic effects of emigration. The natural growth attained abroad (1971-1991) has been included as if it

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 8 (1999),
BR. 5-6 (43-44),
STR. 793-815

AKRAP, A.:
VITALNA STATISTIKA...

occurred in Croatia or in one of its counties. Furthermore, this research indicates that not only the natural growth achieved abroad is missing, but also the part that was achieved in Croatia in the same period. This is how, in part, a more favourable demographic picture was produced, especially of those counties that have long been considered as depopulated.

Einwohnerstatistik und verschiedene Entvölkerungsprozesse in Kroatien und den einzelnen kroatischen Gespanschaften

Andelko AKRAP
Fakultät der Wirtschaftswissenschaften, Zagreb

Seit der Volkszählung im Jahre 1971 und nach der Auswanderungswelle in der 60-er Jahren des 20. Jahrhunderts, als viele Kroaten in westeuropäische Länder abwanderten, betrachtet man als die kroatische Gesamtbevölkerung einerseits die im Inland lebenden Kroaten, andererseits die kroatischen Gastarbeiter im Ausland mit ihren Familien. Vor diesem Hintergrund problematisiert die vorliegende Untersuchung u.a. die statistische Erfassung der territorialen Uneinheitlichkeit der kroatischen Bevölkerung sowie Unklarheiten und Fehlschlüsse, die sich ergeben, sofern man diesen Umstand außer Acht lässt. Den wichtigsten Bestandteil der Studie bildet eine komparative Analyse des natürlichen Wachstums der Gesamtbevölkerung, d.h. der sowohl im In- als auch im Ausland lebenden Kroaten. Die Unterteilung der im Zeitraum zwischen 1971 und 1991 Lebendgeborenen auf Inlands- und Auslands Kroaten hatte zum Ziel, die Zahl jener im Ausland Lebendgeborenen zu ermitteln, die in der Volkszählung 1991 erfasst worden waren. Durch eine exakte Analyse konnte ein Teil der demographischen Auswirkungen der Auswanderungswelle ermittelt werden. Das natürliche Bevölkerungswachstum im Ausland (1971–91) wurde zum Gesamtbevölkerungswachstum hinzugerechnet, als handle es sich um Kroatien oder eine der Gespanschaften. Diese Untersuchung ergab aber, dass sowohl die Angaben zum Bevölkerungswachstum unter den Auslands Kroaten fehlen als auch teilweise Angaben zum Bevölkerungswachstum in Kroatien in demselben Zeitraum. Auf diese Weise entstand ein zum Teil günstigeres demographisches Bild insbesondere jener Gespanschaften, die schon seit langem einen Rückgang ihrer Einwohnerzahlen zu verzeichnen haben.